

Justyna Konikowska-Kuczyńska
Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: 0000-0001-9919-9248
j.konikowskakuczynska@uwb.edu.pl

Granice twórczości zależnej i inspirowanej w poglądach doktryny i orzecznictwa sądowego

Zagadnienia wstępne

Warto zauważyć, że nie tylko utwory samoistne, ale również utwory nawiązujące do dzieł, które powstały już wcześniej, znajdują się pod ochroną prawa autorskiego¹. Problematyka dotycząca twórczości zależnej i inspirowanej uregulowana jest w art. 2 ustawy o Prawie autorskim i prawach pokrewnych². Należy wskazać, że na podstawie art. 2 pr. aut. w doktrynie wyprowadzono trzy szczególne postaci utworów: utwory zależne, określone w ust. 1, utwory inspirowane (ust. 4), a także utwory z zapożyczeniami, które nie są wprost wskazane³. Analizując problematykę utworu zależnego, nierzadko zestawia się go z utworem inspirowanym. Porównanie to ma na celu ukazanie różnego stopnia powiązania z cudzym, uprzednio stworzonym utworem. Związek ten przy utworze zależnym jest ścisły, tymczasem przy utworze inspirowanym bardzo luźny⁴. Utwór zależny jest utworem niesamoistnych (wciela cudzą chronioną twórczość intelektualną do własnego wytworu intelektualnego). Natomiast utwór inspirowany to przykład twórczości samoistnej (wciela cudzą niechronioną twórczość), mimo uwzględnienia unormowania z utworem zależnym⁵.

Należy zauważyć, że konstrukcja utworu zależnego nie jest regulowana na poziomie unijnym. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej do tej pory

¹ D. Flisak, *Komentarz do art. 2*, [w:] idem, *Komentarz do wybranych przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, 2018, Lex.

² Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 2509), dalej jako pr. aut.

³ E. Laskowska-Litak, *Autorskie prawa zależne*, [w:] R. Markiewicz (red.), *Ustawy autorskie. Komentarze*, t. 1, Warszawa 2021, s. 134.

⁴ J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, *Utwory zależne*, [w:] J. Barta (red.), *Prawo autorskie*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 13, Warszawa 2017, s. 57.

⁵ E. Laskowska-Litak, op. cit., s. 134.

nie rozstrzygał kierowanych do niego pytań prejudycjalnych, które dotyczyłyby interpretacji tejże materii⁶. Gdzie kończy się inspiracja cudzą twórczością, a zaczyna twórczość zależna?⁷ Określenie wyraźnej granicy jest trudne. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że poprzednia ustawa o prawie autorskim z 1952 r.⁸ regulowała to zagadnienie bardziej klarownie niż obowiązująca⁹. Art. 3 § 4 tej ustawy stanowił, że „utworu, który ma cechy samodzielnej twórczości, chociaż podniętę do niego dał cudzy utwór, nie uważa się za opracowanie cudzego utworu”. Mimo że przesłanka samodzielnej twórczości nie mogła stanowić wystarczającego kryterium odróżniającego, ponieważ – jak często zauważano w doktrynie – „wszystkie przedmioty prawa autorskiego musi cechować pewien stopień samodzielnej twórczości, w tym także opracowania”, to z regulacji tej wynikało, iż w przypadku inspiracji czerpanie z cudzego utworu powinno ograniczyć się do pobudki¹⁰. Również pojęcie „podnięta twórcza” także mogło wzbudzać pytania i obiekcje, jednak klarownie wskazywało, że „impulsem do stworzenia późniejszego utworu, i tylko impulsem był w tej sytuacji cudzy utwór, który jednakże nie stanowił tworzywa dla tego innego utworu, istniejąc niejako poza nim czy obok niego”¹¹.

Gdzie zatem leży granica między utworem zależnym a inspirowanym? Choć ust. 4 art. 2 pr. aut. wyznacza granicę między utworem inspirowanym i zależnym¹², zauważyć trzeba, że nie jest ona jasna. W literaturze wskazuje się¹³, że ze względu na nieostrość kryteriów określenie wyraźnych granic między utworem zależnym a utworem inspirowanym powoduje duże trudności w praktyce orzeczniczej, a także w literaturze przedmiotu. Ta materia ogranicza się do pytania o zakres dozwolonego zaczerpnięcia części składowych cudzej twórczości w kontekście przyznawanego monopolu prawnego. Słusznie stwierdza Ewa Laskowska-Litak, że powoduje to rozważania nad zasadnością wprowadzania do ustawy osobnej kategorii normatywnej przedmiotu prawa autorskiego. Należy zgodzić się z autorką, że umiejscowienie utworu inspirowanego w ramach regulacji utworu zależnego w art. 2 ust. 4 pr. aut. przywodzi

⁶ Ibidem, s. 133.

⁷ Zob. E. Traple, *Przedmiot prawa autorskiego*, [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, wyd. piąte, Warszawa 2011, s. 67.

⁸ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1952 r., Nr 34, poz. 234).

⁹ E. Ferenc-Szydełko, *Utwór zależny*, [w:] E. Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. czwarte, 2021, Legalis, nb 23; E. Traple, op. cit., s. 66; M. Późniak-Niedzielska, [w:] M. Późniak-Niedzielska (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Bydgoszcz 2007, s. 26.

¹⁰ E. Traple, op. cit., s. 66–67.

¹¹ M. Późniak-Niedzielska, [w:] M. Późniak-Niedzielska (red.), op. cit., s. 26.

¹² E. Laskowska-Litak, op. cit., s. 133.

¹³ Tak: J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, op. cit., s. 57; E. Laskowska-Litak, op. cit., s. 165; R.M. Sarbiński, *Autorskie prawa zależne*, [w:] W. Machała, R. M. Sarbiński (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 158; E. Ferenc-Szydełko, op. cit., nb 23; J.M. Doliński, *Utwór inspirowany w prawie autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2011, z. 114, s. 19; D. Flisak, op. cit.

powiązania konstrukcyjne z twórczością niesamoistną, co w rezultacie prowokuje dalsze pytania, czy i w jakim zakresie w stosunku do utworu inspirowanego mają zastosowanie unormowania dotyczące „klasycznego” przedmiotu prawa autorskiego¹⁴.

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie problematyki dotyczącej granicy między twórczością zależną a inspirowaną, a także usystematyzowanie poglądów wyrażonych w doktrynie i judykaturze dotyczących tego zagadnienia. Tekst ma na celu również wskazanie kryteriów odróżniających utwór zależny od inspirowanego. Biorąc pod uwagę temat rozważań podjętych w artykule, zdecydowano się na wykorzystanie kilku uzupełniających się metod badawczych: metodę analizy aktów prawnych i orzeczeń sądowych oraz metodę analizy literatury.

Utwór zależny a inspirowany

Na początku należy wyjaśnić pokrótce, czym jest utwór zależny i utwór inspirowany. Z art. 2 ust. 1 pr. aut. wynika, że opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja, jest przedmiotem prawa autorskiego bez uszczerbku dla prawa do utworu pierwotnego. Warto zauważyć, że katalog ten nie jest zamknięty. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w Łodzi w wyroku z 25 października 2013 r.¹⁵, opracowania określa się jako dzieła przejmujące z innego utworu treść, a zazwyczaj częściowo również formę, które noszą piętno osobistej twórczości opracowującego i służą do „rozszerzenia form komunikowania treści dzieła pierwotnego poza jego formą macierzystą. Tak jak w przypadku dzieł inspirowanych, przesłanka twórczości odgrywa tu zasadniczą rolę”. Jak zauważa Ewa Ferenc-Szydełko, do tej pory w nauce prawa autorskiego nie zdefiniowano pojęcia „opracowanie cudzego utworu”. W związku z tym aby uregulować materię ochrony prawnej tego wytworu intelektualnego, ustawodawca opisał go przykładami: tłumaczenie, przeróbka, adaptacja. Znamienne dla takich utworów jest to, że powstały na dziele stworzonym uprzednio przez innego autora¹⁶.

W świetle powyższego utworem zależnym, czyli opracowaniem, będzie takie dzieło, które zawiera autorskoprawny wkład twórczy autora opracowania, zarazem przejmuje z utworu macierzystego elementy twórcze¹⁷. Istotą utworu zależnego jest twórcza ingerencja w cudzy utwór lub utwory, która prowadzi do powstania nowego utworu (utworu pochodnego, zależnego), który ustawodawca określa jako „opracowanie cudzego utworu”. Dzieło zależne zawiera

¹⁴ E. Laskowska-Litak, op. cit., s. 165.

¹⁵ Wyrok SN w Łodzi z 25 października 2013 r., sygn. akt I Aca 543/13, Lex nr 1394240.

¹⁶ E. Ferenc-Szydełko, op. cit., teza 1.

¹⁷ R. Markiewicz, *Zabawy z prawem autorskim*, Warszawa 2015, s. 42.

zatem zarówno elementy twórcze przejęte z utworu pierwotnego (macierzystego), a także elementy twórcze dodane przez autora opracowania¹⁸. Należy zaznaczyć, że nie ma porozumienia między autorem dzieła macierzystego i autorem opracowania przy powstawaniu utworu zależnego. Wkłady obu autorów w tym utworze mocno się splatają, uniemożliwiając ich odrębną eksploatację¹⁹.

Utwór inspirowany natomiast określony jest w ust. 4 art. 2 pr. aut., z którego wynika, że za opracowanie nie uważa się utworu, który powstał w wyniku inspiracji cudzym utworem. Ustawodawca wskazuje, że utwór inspirowany jest utworem samoistnym, a wykonywanie praw do niego nie podlega ograniczeniom, tak jak ma to miejsce w przypadku opracowania²⁰. Autor utworu inspirowanego może rozporządzać nim i korzystać z niego w sposób swobodny bez wymogu uzyskania pozwolenia autora utworu macierzystego²¹.

Warto zauważyć, że dokładne i klarowne scharakteryzowanie zagadnienia twórczości inspirowanej sprawia w doktrynie liczne problemy. Zdaniem Marleny Jankowskiej dzieło inspirowane jest formą przejściową pomiędzy dziełem w pełni samoistnym a dziełem zależnym²². Utwór inspirowany, jak trafnie zauważa E. Laskowska-Litak, różni się od utworu zależnego tym, że zaczerpnięte elementy z cudzej twórczości nie są objęte z ochroną prawnoautorską z powodu niespełnienia przez nie choćby jednej z przesłanek konstytucyjnych określonych w art. 1 pr. aut. Elementy pochodzące z czyjejś twórczości, które wykorzystano w utworze inspirowanym, są rozpoznawalne i „stanowią łącznik między utworem inspirowanym a inspiracją, umożliwiając odbiorcy identyfikację źródła »pobudki«”²³.

Kryteria odróżniające utwór inspirowany od utworu zależnego w orzecznictwie sądów i w poglądach doktryny

W odniesieniu do problematyki ujętej w niniejszym artykule sądy²⁴ niejednokrotnie wypowiedziały się w kwestii dotyczącej granicy pomiędzy twórczością zależną a inspirowaną, podejmując próby określenia granic tej twór-

¹⁸ J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, op. cit., s. 58–59.

¹⁹ Ibidem, s. 55.

²⁰ Ibidem, s. 56.

²¹ M. Późniak-Niedzielska, J. Szczotka, *Prawo autorskie. Zarys problematyki*, Warszawa 2020, s. 35.

²² M. Jankowska, *Autor i prawo do autorstwa*, Warszawa 2011, s. 451.

²³ E. Laskowska-Litak, op. cit., s. 166 i cytowana tam literatura przedmiotu.

²⁴ Poddane w artykule analizie orzeczenia wydają się być najistotniejsze, jeśli chodzi o problematykę określenia granic między utworem zależnym a inspirowanym.

czości²⁵. Trafnie wskazują Janusz Barta, Ryszard Markiewicz i Andrzej Matlak, że próby dostarczenia pomocnych wytycznych mają jednak nieznaczną wartość²⁶.

Trzeba przywołać wyrok Sądu Najwyższego w Warszawie z 10 maja 1963 r.²⁷, z którego wynika, że jeżeli twórczość autora podbudowana jest przez cudze dzieło, a autor nie przejmuje do swego utworu formy czy treści cudzego dzieła, wówczas mamy do czynienia z twórczością samodzielną. Natomiast w wyroku Sądu Najwyższego w Warszawie z 2 kwietnia 1971 r.²⁸ zaznaczono, że utwór inspirowany nie stanowi dzieła zależnego tylko wówczas, gdy „ma cechy samodzielnej twórczości”, to znaczy „jest na równi z utworem inspirowanym dziełem oryginalnym”. Oryginalność utworu inspirowanego nie wyklucza skorzystania z tematu utworu inspirowanego, jednakże ujęcie to musi być własnym, indywidualnym ujęciem autora. W przypadku braku takiego ujęcia mamy do czynienia z pozbawieniem utworu inspirowanego cechy oryginalności, co może skutkować naruszeniem osobistych i majątkowych praw autorskich autora dzieła inspirowanego²⁹.

Sąd Najwyższy w wyroku z 23 czerwca 1972 r.³⁰ podjął próbę określenia kryterium rozgraniczającego utwór inspirowany od zależnego. Za kryterium odróżniające uznał „twórcze przetworzenie elementów dzieła inspirowanego, że o charakterze dzieła inspirowanego decydują już jego własne, indywidualne elementy (a nie elementy przejęte)”. Przy utworze inspirowanym zostaje zaczerpnięty „tylko wątek utworu cudzego, powstaje utwór nowy i o cechach twórczości samodzielnej”. Stanowisko to znalazło potwierdzenie w wyroku Sądu Najwyższego z 10 lipca 2014 r.³¹ Zdaniem sądu „zaczerpnięcie tylko samego wątku cudzego utworu nie wymaga zgody autora dzieła inspirowanego, ponieważ istotą utworu inspirowanego jest właśnie jego powstanie w wyniku pobudki twórczej dostarczonej przez utwór inspirowany. Elementy utworu inspirowanego w nowo powstałym utworze inspirowanym są i mogą być rozpoznawalne, ale nie dominujące, stanowiąc efekt emocjonalnego i intelektualnego impulsu wywołanego cudzym dziełem”. Ponadto stwierdził, że „samo więc zapożyczenie cudzej postaci bądź jej określenia uzasadnia kwalifikację utworu jako powstałego w wyniku inspiracji cudzym utworem (art. 2 ust. 4 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631 ze zm.), chyba że przejęcie to stanowi zasadniczą istotę dzieła inkorporującego”. Istotne jest, że podstawą utworu inspirowane-

²⁵ E. Traple, op. cit., s. 67; E. Ferenc-Szydelko, op. cit., teza 23.

²⁶ J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, op. cit., s. 57.

²⁷ Wyrok SN w Warszawie z 10 maja 1963 r., sygn. akt II CR 128/63, Legalis nr 11988.

²⁸ Wyrok SN w Warszawie z 2 kwietnia 1971 r., sygn. akt I CR 23/71, Lex nr 63347.

²⁹ Szerzej na temat naruszeń praw autorskich: I. Kalinowska-Maksim, *Wybrane prawnokar-
ne aspekty ochrony praw autorskich*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 44, s. 195–203.

³⁰ Wyrok SN w Warszawie z 23 czerwca 1972 r., sygn. akt I CR 104/72, Lex nr 63572.

³¹ Wyrok SN w Warszawie z 10 lipca 2014 r., sygn. akt I CSK 539/13, Lex nr 1532942.

go jest wykorzystanie elementów dzieła inspirującego niepodlegającego ochronie w prawie autorskim. Gdy zaś mamy do czynienia z zapożyczeniem chronionych elementów w sposób, który granice dozwolonego użytku przekracza, wówczas dany utwór będzie plagiatem lub opracowaniem³². Analiza wskazanych wyżej orzeczeń Sądu Najwyższego prowadzi do wniosku, że możemy mówić o jednolitej linii orzeczniczej w odniesieniu do kryterium rozgraniczającego utwór inspirowany od zależnego.

Warto wskazać także wyrok Sądu Najwyższego z 31 grudnia 1974 r.³³, w którym sąd stwierdził, że „utwór, który powstał jedynie z podniety twórczej innego utworu, objęty jest prawem autorskim niezależnym (utwór samodzielny). Utwór inspirowany to zaczerpnięcie tylko wątku cudzego utworu”. Ponadto zaznaczył, że „nowy utwór jest utworem oryginalnym, do którego powstania dostarczyło dzieło inspirujące tylko określonych podniet twórczych”. Utwór zależny jest przeróbką dzieła oryginalnego. Istnieje tu możliwość rozpoznania dzieła inspirującego w dziele inspirowanym, a także zawiera „wkład twórczy autora dzieła zależnego. Zakres tego wkładu może być różny”.

Przywołać także należy wyrok Sądu Najwyższego z 28 listopada 2006 r.³⁴, z którego wynika, że „twórczy” charakter, w rozumieniu prawa autorskiego, wymagany jest także w przypadku opracowania, co oznacza, że utwór zależny musi spełniać podstawowy warunek przyznania mu ochrony autorskiej, czyli być rezultatem twórczości. Sąd zauważył, że twórcze opracowania cudzego (macierzystego) utworu podlegają pełnej ochronie i że przedmiotem autorskich praw zależnych jest całe dzieło, które wchodzi w obrót w stosunkach zewnętrznych. „Zależność” dzieła przejawia się w stosunkach wewnętrznych pomiędzy autorami dzieła pierwotnego i opracowania.

Za Elżbietą Traple należy powtórzyć, że najtrudniej jest stwierdzić, gdzie kończy się inspiracja, a zaczyna opracowanie³⁵. Autorka trafnie stwierdza, że błędne oznaczenie utworu inspirowanego powoduje, że twórca dzieła inspirującego (lub na mocy art. 78 ust. 4 pr. aut. stowarzyszenie twórców właściwe ze względu na rodzaj twórczości) ma możliwość wystąpienia z roszczeniem o zaprzeczenie autorstwa³⁶.

Na przestrzeni lat w doktrynie wykształciły się różnorodne kryteria wskazywane jako pomocne przy kwalifikacji (odróżnianiu) konkretnego utworu zależnego bądź inspirowanego. Wśród nich wymienia się w szczególności: kryterium oryginalności (czy też przejęcia elementów oryginalnych)³⁷, kryterium

³² A. Niewęglowski, *Prawo autorskie. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 99.

³³ Wyrok SN w Warszawie z 31 grudnia 1974 r., sygn. akt I CR 659/74, Lex nr 64198.

³⁴ Wyrok SN w Warszawie z 28 listopada 2006 r., sygn. akt IV CSK 203/06, Lex nr 369175.

³⁵ E. Traple, op. cit., s. 67.

³⁶ Ibidem, s. 66.

³⁷ A. Kopff, *Granice swobodnego użytkowania dzieł chronionych prawem autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 1961, z. 8, s. 49, 53.

rozpowszechniania³⁸, kryterium rozpoznawalności³⁹, kryterium związku między dziełem inspirującym a inspirowanym⁴⁰, kryterium sposobu korzystania z utworu wcześniejszego⁴¹, kryterium stosunku autora do dzieła⁴².

Jak słusznie zauważa Maria Późniak-Niedzielska, aby wyznaczyć granicę pomiędzy utworem zależnym a inspirowanym, konieczne jest wyjaśnienie terminu „inspiracja”. Nie jest to pojęcie jednoznaczne. Najczęściej jest jednak rozumiane jako synonim pomysłu, wpływu, podsunęcia myśli lub pomysłu albo sugestii. Tu utworami inspirowanymi będą dzieła, które autorzy, nie przedstawiając tego faktu lub nawet nie będąc tego świadomymi, tworzą pod wpływem doznań naukowych lub artystycznych dostarczonych przez twór macierzysty⁴³.

W tym miejscu należy rozważyć, czy o twórczości inspirowanej może być mowa wyłącznie wtedy, gdy utwory należą do tej samej dziedziny sztuki, czy wręcz przeciwnie – powinno przyjmować się rozumienie w szerokim znaczeniu, gdzie za utwór inspirowany będzie można uznać dzieło czerpiące z różnych dziedzin twórczości⁴⁴. Zdania w tej kwestii są w doktrynie podzielone. E. Traple uważa, aby pojęcia „inspiracja” nie rozumieć szeroko. Utwory inspirowane to takie, które powstały w ramach tej samej dziedziny sztuki, czyli tam, gdzie mogłaby powstać niepewność, czy mamy do czynienia z twórczością samodzielną, czy zależną⁴⁵. Podobnie rozumienie proponują Andrzej Kopff⁴⁶ i Elżbieta Czarny-Drożdżejko⁴⁷. Przeciwnie stanowisko prezentuje A. Jankowska, w opinii której nie należy ograniczać rozumienia twórczości inspirowanej tylko do jednej dziedziny twórczości⁴⁸. Analogicznie twierdzą J. Barta i R. Markiewicz. Ich zdaniem twórczość inspirowaną powinno się rozumieć szeroko – utwór inspirujący oraz utwór inspirowany mogą należeć do różnych dziedzin twórczości artystycznej⁴⁹. Podobne rozumienie przyjął Damian Flisak, według którego inspiracja może mieć charakter interdyscyplinarny⁵⁰.

Wydaje się, że słuszna jest koncepcja prezentowana przez J. Jankowską, J. Bartę, M. Markiewicz i D. Flisaka, ponieważ – jak wskazuje E. Traple –

³⁸ F. Zoll, *Polska ustawa o prawie autorskim i Konwencja Berneńska*, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań 1926, s. 20–21.

³⁹ S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937, s. 18.

⁴⁰ J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, op. cit., s. 56.

⁴¹ M. Późniak-Niedzielska, J. Szczotka, op. cit., s. 36.

⁴² J.M. Doliński, op. cit., s. 9 i cytowana tam literatura przedmiotu.

⁴³ M. Późniak-Niedzielska, J. Szczotka, op. cit., s. 35.

⁴⁴ Podobnie: M. Jankowska, op. cit., s. 452.

⁴⁵ E. Traple, *Dzieło zależne jako przedmiot prawa autorskiego*, Warszawa 1979, s. 40. Por. E. Czarny-Drożdżejko, *Utwór i przedmioty praw pokrewnych w systemie polskim i francuskim*, cz. II: *Utwór i przedmioty praw pokrewnych w polskim systemie prawnym*, Kraków 2019, s. 86.

⁴⁶ A. Kopff, op. cit., s. 39.

⁴⁷ E. Czarny-Drożdżejko, op. cit., s. 86.

⁴⁸ M. Jankowska, op. cit., s. 452–453.

⁴⁹ J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, op. cit., s. 56.

⁵⁰ D. Flisak, op. cit.

wąskie rozumienie pojęcia inspiracji nie będzie miało zastosowania do np. dzieła filmowego powstałego w wyniku inspiracji dziełem literackim⁵¹. Takich przykładów na inspirację, która nie mieści się w wąskim rozumieniu, istnieje więcej, np. utwór plastyczny, do stworzenia którego inspiracją było dzieło literackie⁵².

A. Kopff stwierdza, że aby odpowiedzieć na pytanie, czy w danej sytuacji mamy do czynienia z przekroczeniem granicy swobodnego użytkowania dzieła inspirującego, pożyteczna jest koncepcja warstwowej budowy dzieła artystycznego. Zdaniem autora przy dziele inspirowanym potrzeba, aby „artysta wtórny, ulegający urokowi cudzego utworu, potraktował go jako podniecie twórczą, każąca mu fantazjować na ten sam temat w celu przekazania własnej prawdy rzeczowej, psychologicznej i ideologicznej, obleczonej w taką formę, jaka dla jego obrazu zindywidualizowanego jest właściwa”. Zaliczyć tu możemy parodie, karykatury i pastisze. Różnica pomiędzy tymi dziełami – według badacza – polega na tym, że „tworzenie na ten sam temat obejmuje tylko wybór tego samego ogólnego typu sytuacji przedstawieniowej”. Autor utworu inspirowanego przekształca „cudzy obraz zindywidualizowany”⁵³. W celu rozróżnienia utworu inspirowanego i zależnego A. Kopff zaproponował posługiwanie się kryterium oryginalności⁵⁴. Stwierdził, że „wyłącznym kryterium określającym, czy ma się do czynienia z utworem inspirowanym, nie zaś zależnym, jest ustalenie jego oryginalności”. Według A. Kopffa to kryterium jest pomocne, aby stwierdzić, czy mamy w danym przypadku do czynienia z utworem inspirowanym, czy zależnym. Utworami inspirowanymi będą takie, które posiadają „własny obraz zindywidualizowany, ukształtowany na podstawie cudzego obrazu zindywidualizowanego”. Autor zalicza do nich parodie, karykatury, pastisze, ewentualnie dzieła naukowej krytyki, które dają ocenę indywidualną cudzych naukowych poglądów lub cudzego utworu artystycznego, którymi są prace z dziedziny krytyki artystycznej⁵⁵. Podobnie według E. Traple kryterium oryginalności może być wystarczającym wyznacznikiem przy rozstrzygnięciu, czy dane dzieło jest inspirowane, czy też zależne. Autorka słusznie stwierdza, że oryginalność stanowi główną wskazówkę przy stwierdzaniu zależności dzieł. Nie możemy mówić o twórczości zależnej, jeżeli żaden element chroniony (oryginalny) nie został przejęty⁵⁶.

Z tym stanowiskiem należy się zgodzić. Przy odróżnianiu, czy mamy do czynienia z dziełem zależnym, czy inspirowanym, E. Traple trafnie proponuje określić, w jakich elementach utworu pierwotnego „najbardziej przejawia się

⁵¹ E. Traple, *Przedmiot prawa autorskiego...*, s. 67.

⁵² Por. szerzej: M. Jankowska, op. cit., s. 452.

⁵³ A. Kopff, op. cit., s. 43–47.

⁵⁴ Podobnie: E. Traple, *Dzieło zależne...*, s. 43, 50.

⁵⁵ A. Kopff, op. cit., s. 49, 53.

⁵⁶ E. Traple, *Dzieło zależne...*, s. 43, 50. Podobnie: J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, op. cit., s. 56.

indywidualność twórcy”. Podstawowym elementem utworu inspirującego, świadczącymi o jego oryginalności, powinny odpowiadać elementy nowe w utworze inspirowanym, które są wynikiem twórczości autora utworu inspirowanego⁵⁷. Dlatego też należy podzielić pogląd⁵⁸ Sądu Najwyższego z 16 lutego 1962 r.⁵⁹, który stwierdził, że „wykorzystanie cudzego pomysłu, a nawet imion z cudzego utworu, przy oryginalnej treści nowego dzieła, nie stanowi jeszcze opracowania cudzego utworu, ale własny oryginalny utwór”. Podobny pogląd prezentuje Adrian Niewęglowski, który twierdzi, że kwalifikacja danego dzieła jako inspirowanego jest zależna od okoliczności faktycznych, tzn. czy i w jakim stopniu nastąpiło przejęcie elementów podlegających ochronie z wcześniejszego, cudzego dzieła⁶⁰. Podobne stanowisko przyjął Rafał M. Sarbiński, który uważa, że konkretny utwór można uznać za dzieło inspirowane wtedy, kiedy jedynie nawiązuje ono do dzieła istniejącego wcześniej w sposób widoczny dla odbiorcy. Przy przejęciu zaś jakichkolwiek elementów twórczych pierwotnego dzieła będziemy mieć do czynienia już z dziełem niesamoistnym, z którego korzystanie będzie związane z obowiązkiem spełnienia wymogów zależnych od jego rodzaju⁶¹. Przy utworze inspirowanym mamy do czynienia z wyrażeniem innych treści, a utwór inspirujący jest jedynie punktem odniesienia⁶².

Kolejnym kryterium rozróżniającym dzieło zależne od inspirowanego jest kryterium rozpowszechniania, które proponował Fryderyk Zoll młodszy. Autor twierdził, że „rozpowszechnianie dzieła zależnego łączy się z rozpowszechnianiem dzieła dawniejszego [oryginalnego – przyp. aut.]”. Inaczej jest w sytuacji, „gdy dzieło pierwsze było wprawdzie pobudką do powstania dzieła drugiego, ale to drugie jest tak samoistnym, tak oderwanym elementami twórczymi od swojego pierwowzoru, iż rozpowszechnianie jego nie jest już rozpowszechnianiem pierwszego, np. autor pobudzony przez dzieło malarskie pisze dramat, powieść i na odwrót”⁶³.

Z kolei Stefan Ritterman wyróżnił kryterium rozpoznawalności⁶⁴. Autor w komentarzu do ustawy o prawie autorskim postawił pytanie: „Kiedy kończy się korzystanie z podniet, płynących z cudzego dzieła, a zaczyna się wręcz jego eksploatacja?”. Według autora nie jest tylko użytkowaniem, a wręcz eksplo-

⁵⁷ E. Traple, *Przedmiot prawa autorskiego...*, s. 67–68.

⁵⁸ Podobnie: *ibidem*, s. 68.

⁵⁹ Wyrok SN z 16 lutego 1962 r., sygn. akt II CR 528/71, niepubl.

⁶⁰ A. Niewęglowski, *op. cit.*, s. 99.

⁶¹ R.M. Sarbiński, *Autorskie prawa zależne*, [w:] W. Machała, R.M. Sarbiński (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 162.

⁶² E. Czarny-Drożdziejko, *Wyłączne prawo do zwielokrotnienia utworu w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na tle problematyki dzieła zależnego i inspirowanego*, „Przebieg Sądowy” 2021, nr 7–8, s. 49 i cytowana tam literatura przedmiotu.

⁶³ F. Zoll *op. cit.*, s. 20–21. Por. E. Wojnicka, *Autorskie prawa zależne*, Łódź 1990, s. 71.

⁶⁴ S. Ritterman, *op. cit.*, s. 17–18. Por. A. Kopff, *op. cit.*, s. 39; J. Bleszyński, *Prawo autorskie*, Warszawa 1988, s. 112.

atacją sytuacja, gdy utwór pierwotny jest rozpoznawalny w utworze wtórnym i utwór wtórny posiada w większym czy mniejszym stopniu ten sam indywidualny charakter, co utwór pierwotny. W sytuacji jeżeli cudzy utwór wpłynął tylko na czyjąś twórczość, ale nosi piętno osobiste twórcy wtórnego, to mamy do czynienia z utworem samoistnym. W ocenie S. Rittermana należało ustalić, czy autor „nie zaoszczędził sobie pracy twórczej”⁶⁵. Stwierdził również, że obowiązek analizy konkretnego stanu faktycznego spoczywać będzie na analizie sędziowskiej opartej na opinii rzeczoznawców⁶⁶. Analogicznie kryterium wyróżnia Jan Bleszyński, twierdząc, że gdy ma miejsce przejście twórczych wartości z cudzego utworu w sposób rozpoznawalny, powstaje wówczas utwór zależny⁶⁷. Zgodzić się należy z opinią A. Kopffa, że samo kryterium rozpoznawalności nie jest wystarczające, ponieważ np. karykatury lub parodie uznajemy za utwory samoistne, a przecież jest w nich rozpoznawalny utwór macierzysty⁶⁸.

Jako kolejne kryterium trzeba wymienić kryterium związku między dziełem inspirującym a inspirowanym. Należy zgodzić się z poglądem J. Barty, R. Markiewicza i A. Matlaka, że związek, jaki występuje między utworami inspirowanymi i ich twórcami, należy rozpatrywać przede wszystkim na płaszczyźnie psychologicznej, emocjonalnej. Dzieło innego autora istniejące wcześniej nie jest inkorporowane do utworu nowego w poszczególnych warstwach czy całości, lecz stanowi jedynie naukową lub artystyczną podniętę (zachętę) do jego stworzenia⁶⁹. M. Późniak-Niedzielska proponuje natomiast, aby przy klasyfikacji danego utworu jako inspirowanego czy zależnego brać pod uwagę sposób, w jaki korzystano z utworu wcześniejszego, a nie przynależność do określonej dziedziny literatury czy sztuki⁷⁰.

W literaturze wymienia się także kryterium stosunku autora do dzieła – przy analizie, czy dane dzieło ma charakter inspirowany, powinno się brać pod uwagę stosunek autora do dzieła, a także związek, jaki łączył go z tym dziełem w procesie twórczym⁷¹. Zgodzić się należy z opinią Jakuba M. Dolińskiego, że badanie poziomu inspiracji należy do niełatwych ocen prawnoautorskich, do których niezbędna jest szeroka specjalistyczna wiedza, dlatego w każdym przypadku analiza porównawcza powinna być traktowana indywidualnie w stosunku do każdego utworu⁷².

⁶⁵ S. Ritterman, op. cit., s. 17–18.

⁶⁶ Ibidem, s. 17.

⁶⁷ J. Bleszyński, *Prawa autorskie zależne*, [w:] J. Bleszyński, J. Rajski (red.), *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, Warszawa 1985, s. 250. Zob. też: idem, *Glosa do wyroku SN z 10.05.1963 r., II CR 128/63*, „Państwo i Prawo” 1964, z. 10, s. 620 i nast.

⁶⁸ A. Kopff, op. cit., s. 39–40.

⁶⁹ J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, op. cit., s. 56.

⁷⁰ M. Późniak-Niedzielska, J. Szczotka, op. cit., s. 36.

⁷¹ J. M. Doliński, op. cit., s. 9 i cytowana tam literatura przedmiotu.

⁷² Ibidem, s. 19.

Z kolei Elżbieta Wojnicka zauważyła, że żadne z powyższych kryteriów, pozwalających odróżnić utwór inspirowany od utworu zależnego, stosowane samodzielnie, nie będzie wystarczające, aby określić charakter prawny utworu. Natomiast jeżeli posłużymy się wieloma kryteriami, stosując je łącznie, będzie można – zdaniem autorki – wyznaczyć granicę między utworami, a prawdopodobieństwo wystąpienia błędu w kwalifikacji danego utworu jako inspirowanego czy zależnego będzie mniejsze⁷³.

Podsumowanie

Z powyższych rozważań wynika, że ustawodawca nie przedstawia w sposób wyraźny różnicy między utworem zależnym a inspirowanym. Dlatego nie budzi wątpliwości, że wskazanie granicy między dziełem zależnym a inspirowanym na tle obowiązujących unormowań nie jest łatwe i powoduje problemy w praktyce. Sady wypowiedziały się w tej materii i niejednokrotnie podejmowały próby ustalenia granic między tymi rodzajami twórczości. Staraly się określić wyraźne kryterium rozgraniczające dzieło inspirowane od dzieła zależnego, jednakże orzeczenia te miały wartość nieznaczną, a udzielane wskazówki były raczej ogólne. Co więcej, należy zgodzić się z R. Markiewiczem, że granica między utworem inspirowanym a utworem zależnym nie jest możliwa do dokładnego określenia i daje wolność indywidualnym kwalifikacjom sędziowskim, „opartym w istocie na osobistym odczuciu słuszności”⁷⁴.

Nawet przy posługiwaniu się wieloma kryteriami i przy stosowaniu ich łącznie nadal wyznaczenie granicy między utworami będzie powodowało trudności. Nie sposób nie wskazać, że w obecnym stanie prawnym wciąż brak jest zasadniczych wytycznych i ostrych kryteriów pomocnych przy określaniu granic między twórczością zależną a inspirowaną. W związku z tym opracowanie to powinno być widziane jako przyczynek do dalszej dyskusji, w głównej mierze jeśli chodzi usunięcie wątpliwości interpretacyjnych pojawiających się przy określaniu granic między tymi rodzajami twórczości. Aby granica ta była bardziej przejrzysta, wydaje się, że należy wziąć pod uwagę – za E. Laskowską-Litak – możliwość umiejscowienia utworu inspirowanego poza art. 2 pr. aut. i tym samym wprowadzenia do ustawy osobnego rozwiązania normatywnego dotyczącej utworu inspirowanego. Wydaje się również, że w tym celu warto rozważyć dodanie do pr. aut. art. 2¹, w którym utwór inspirowany umieszczony byłby niezależnie (odrębnie) od utworu zależnego. W przepisie tym materia dotycząca dzieła inspirowanego powinna być oczywiście stosownie doprecyzowana. Przede wszystkim wydaje się, że najważniejsze jest, po pierwsze, kon-

⁷³ E. Wojnicka, op. cit., s. 77–78.

⁷⁴ R. Markiewicz, op. cit., s. 40.

kretnie i klarownie wskazanie, iż do utworów inspirowanych zaliczają się te, które są dziełami charakteryzującymi się własnymi, nienaśladowczymi elementami twórczymi. Inaczej rzecz ujmując, są to utwory, w których nie da się zidentyfikować elementów cudzej twórczości. Dzięki temu granica ta byłaby bardziej wyraźnie określona i być może ograniczyłoby to liczne wątpliwości interpretacyjne, mogące doprowadzać do naruszenia praw autora oraz problemy pojawiające się w praktyce na tym tle.

Wykaz literatury

- Barta J., Markiewicz A., Matlak A., *Utwory zależne*, [w:] J. Barta (red.), *Prawo autorskie*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 13, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Bleszyński J., *Glosa do wyroku SN z 10.05.1963 r., II CR 128/63*, „Państwo i Prawo” 1964, z. 10.
- Bleszyński J., *Prawa autorskie zależne*, [w:] J. Bleszyński, J. Rajski (red.), *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, PWN, Warszawa 1985.
- Bleszyński J., *Prawo autorskie*, PWN, Warszawa 1988.
- Czarny-Drożdżejko E., *Utwór i przedmioty praw pokrewnych w systemie polskim i francuskim*, cz. II: *Utwór i przedmioty praw pokrewnych w polskim systemie prawnym*, Wyd. Nauk. UPJPII, Kraków 2019.
- Czarny-Drożdżejko E., *Wylądźne prawo do zwielokrotnienia utworu w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na tle problematyki dzieła zależnego i inspirowanego*, „Przełąd Sądowy” 2021, nr 7–8.
- Doliński J. M., *Utwór inspirowany w prawie autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2011, z. 114.
- Ferenc-Szydełko E., *Utwór zależny*, [w:] E. Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. czwarte, 2021, Legalis.
- Flisak D., *Komentarz do art. 2*, [w:] idem, *Komentarz do wybranych przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, 2018, Lex.
- Laskowska-Litak E., *Autorskie prawa zależne*, [w:] R. Markiewicz (red.), *Ustawy autorskie, Komentarze*, t. 1, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Jankowska M., *Autor i prawo do autorstwa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Kalinowska-Maksim I., *Wybrane prawnokarne aspekty ochrony praw autorskich*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 44.
- Kopff A., *Granice swobodnego użytkowania dzieł chronionych prawem autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 1961, z. 8.
- Markiewicz R., *Zabawy z prawem autorskim*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Niewęglowski A., *Prawo autorskie. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Późniak-Niedzielska M., Szczotka J., *Prawo autorskie. Zarys problematyki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Późniak-Niedzielska M., [w:] M. Późniak-Niedzielska (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Branta, Bydgoszcz 2007.
- Ritterman S., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Wyd. L. Frommer, Kraków 1937.

- Sarbiński R.M., *Autorskie prawa zależne*, [w:] W. Machała, R. M. Sarbiński (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2019.
- Traple E., *Dzieło zależne jako przedmiot prawa autorskiego*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1979.
- Traple E., *Przedmiot prawa autorskiego*, [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, wyd. piąte, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Wojnicka E., *Autorskie prawa zależne*, Wyd. UŁ, Łódź 1990.
- Zoll F., *Polska ustawa o prawie autorskim i Konwencja Berneńska*, Gebethner i Wolff, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań 1926.

Summary

Boundaries between derivative and inspired creativity within the opinions of the doctrine and judicial statements

Keywords: copyright, work, derivative work, inspired work, intellectual property.

Issues regarding derivative and inspired creativity are stated within Art. 2 of the Act on Copyright and Related Rights. One should point that discussing the issue regarding the derivative creativity it is often being collated with inspired creativity. There is no doubt the legislator hasn't clearly defined the boundaries between those two types of creativity. As a result, incorrect classification of a work may result in infringement of the author's rights. It should be emphasized that the national courts have repeatedly commented on the matter concerning the boundaries between derivative and inspired creativity. They attempted to provide guidelines for these boundaries, but the guidelines were more general. For this reason, defining clear boundaries between a derivative and inspired work causes great difficulties in jurisprudence practice and in the literature on the subject. The text aims to present the issue of the boundary between derivative and inspired creativity and to systematize the opinions expressed in the doctrine and judicature in this matter, as well as to indicate the criteria distinguishing a derivative and inspired work. To achieve the indicated target, the article analyzes the binding regulations of law, court judgements and the doctrine representatives' opinions on these issues. It seems that one should share the view on the possibility of introducing to the Act a separate normative solution regarding an inspired work, apart from Art. 2 of the Act on Copyright Act. For this reason, there was a need to take a closer look at the issue of the boundary between derivative and inspired creativity.

